

ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ (inaccurate/wrong practices) ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਹਨੂੰ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਦੇਹ ਨਹੀਂ।

- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੀੜੇ ਨੂੰ ਮੁਠੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ (ਘੁਟਣਾ)।
- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਾਤਣ, ਪਾਣੀ ਆਦਿਕ ਦੇਣਾ।
- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਭੋਗ ਲਵਾਉਣਾ।
- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਮੁਤਾਬਕ ਗਰਮ-ਠੰਡੇ ਰੁਮਾਲੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣੇ।

Popular version of *dohre*

ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੈ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ।

ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੇ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ।

As was ordained by the Timeless, thus was established the path (Panth)

To all Sikhs, let this be the order, recognize the Granth as your Gurū

Giānī Giān Singh: Panth Prakāsh, 40, 11

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨੀਓ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ।

ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਮਿਲਬੇ ਚਹਿਹ ਖੋਜ ਸਬਦ ਮਹਿ ਲੇਹ।

The reverend Gurū Granth is the visible body of the gurus

Those that seek to meet with Vāhigurū, delve into the Sabad

Giānī Giān Singh: Panth Prakāsh

ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਆਕੀ ਰਹਹਿ ਨ ਕੋਇ।

ਖ੍ਵਾਰ ਹੋਇ ਸਭ ਮਿਲੈਗੇ ਬਚਹਿ ਸ਼ਰਨ ਜੋ ਹੋਇ।

The Sikh people shall remain free and sovereign, always, non-challenging this position.

For, all shall realize, after bitter frustration, that there is no redemption except in the way of the life that the Khālsā upholds!

Bhāī Nand Lāl: Tankhāhnāmā, 36

- ਮਾਸਿਕ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜੂਨ ੨੦੦੭, ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈਸ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਵਡੇ ਕੌਮੀ ਸੰਕਟਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਸਿਖ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜੂਨ ਮਹੀਨਾ

ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਸਫੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਹੀਨੇ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦਿਨ, ਸਾਰੇ ਵਾਰ ਭਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮਨੁਖ-ਮਾਤਰ ਅਤੇ ਖਾਸ-ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ-ਲੇਵਾ ਸਿਖਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਮੰਨਣਾ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿਣਾ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਨਕ-ਨਾਮ-ਲੇਵਾ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ ਆਦੇਸ਼-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਦੋਨਾਂ ਮਨੋਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਮੰਨਿਆ, ਅਪਣਾਇਆ ਤੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਦਾ ਨਿਗਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਲੀਏ ਤਾਂ ਜੂਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਿਖ-ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਵਡੇ ਕੌਮੀ ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਅਭੂਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੂਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨਾਲ ਹਕ-ਸਚ ਖਾਤਰ ਲੜੇ ਗਏ ਸਿਖ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜੂਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਕਤ ਦੀ ਕਟੜ ਮਜ਼ਹਬੀ, ਸੋਝੀ ਸੋਚ ਤੇ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੀ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਸਹਿ ਤੇ ਅਕਹਿ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ। ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੜਕਦੀ ਧੁਪ 'ਚ ਬੇਦਰਦਾਂ ਨੇ ਅਗਾਂ ਬਾਲ ਕੇ, ਲੋਹ-ਤਵੀ ਤਪਾਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਅਥਾਹ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਪਹੁੰਚਾਉਣ 'ਚ ਅਤ ਚੁਕੀ। ਤਵੀ ਉੱਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਗਾਂ ਮਚਾ ਕੇ ਕੜਾਹੀ 'ਚ ਰੇਤਾ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਤਤੀ ਰੇਤ ਦੇ ਕੜਛੇ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਬਲਦੇ ਖੋਲਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਛਾਲੇ-ਛਾਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਵੀ ਦੇ ਜਲ-ਧਾਰਿਆਂ 'ਚ ਵਹਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਕਰ ਛੱਡੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਰਹਿ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਨਾਨਕ-ਨਾਮ-ਲੇਵਾ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਖਤਾਂ 'ਚ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ, ਸਿੜ, ਸਬਰ, ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਗਏ, ਇਕ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦਰਸਾ ਗਏ। ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਨ ੧੬੦੬ ਵਿਚ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਈ ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਆਖ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ।

ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦਾ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੇ ਚਾਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਮਲਾ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਸਟ ਮਾਰਨ ਦੇ ਕੋੜੇ ਤੇ ਕਰੂਪ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਝਲਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ-ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਿਯੋਜਤ ਹਮਲਾ ਸੀ - ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਹਾਮਣੇ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੂਹਿਕ ਹਮਲੇ ਵਾਸਤੇ ਅਤਿ ਸ਼ਾਤਰ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਮਾਹੌਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਣਗਿਣਤ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਦੀ ਕਰੁਣਮਈ ਸਿਰਮਤੀ 'ਚ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਬਾ-ਕਥਿਤ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਮੂੰਹ-ਮਥੇ ਤੇ ਕਲੰਕ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਟਿੱਕਾ ਲਵਾ ਲਿਆ ਜੋ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕ ਕਦੇ ਵੀ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਿੰਨੀ ਘੋਰ ਦੁਖਦਾਇਕ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੋ ਗਈ! ਖੇਤ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾਣ ਤੇ ਉਤਰ ਆਈ।

੨੫ ਜੂਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ 'ਸਿੰਘ' ਸਜ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤਤਕਾਲੀ ਜ਼ਾਲਮ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨੰਨ੍ਹੇ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਅਸਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਹਸਤੀ ਹੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਲੇਕਿੰਨ ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਅਮਨਾ-ਅਮਾਨ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਿਰਮਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਐਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ 'ਚ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਕਟੜ ਮਜ਼ਹਬਵਾਦ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਟਕਰਾਵਾਂ ਤੇ

ਤਨਾਅ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਾਸ਼! ਤਤਕਾਲੀ ਹਕੂਮਤ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਮਸਜਿਦਾਂ ਸਬੰਧੀ ਅਪਣਾਈ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਹੀ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਲੈਂਦੀ! ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਗਾਥਾ ਰੋਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੰਨ ੧੭੧੬ 'ਚ ਹੋਈ।

੨੫ ਜੂਨ ਸਰਦਾਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੜਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਵਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿਖ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪੀੜਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਸੰਨ ੧੮੩੯ 'ਚ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਇਸ ਫਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਸਾਰ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਚਿਤਵਦੇ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਜ ਵੀ ਮੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਹਕ-ਸਚ ਲਈ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹਰ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਅਣਚਾਹਿਆ ਤੇ ਅਣਮਨੁਖੀ ਵਰਤਾਰਾ ਅਜ ਵੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ 'ਚ, ਇਸ ਦੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਅਵਾਮ ਨਾਲ ਸੰਨ ੧੯੮੦ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਹੋਏ ਘੋਰ ਅਨਿਆਂ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਭਵ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਹਿਰਦ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਕੇ, ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਕਦਮ ਚੁਕੇ।

Adapted from: Gurmat Prakāsh, June 2007, Golden Offset Press, Gurduārā Rāmsar Sāhib, Ammritsar

ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੇਵਕ - ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਰਮੁਖ ਕਸਬੇ ਖੰਨਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਰਾਂ ਇਕ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਸੜਕ ਮੁੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਪਿੰਡ ਰਾਜੇਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਲਪਗਿਆਤ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੦੮ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜੂਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲਾਲਾ ਛਿੱਬੂ ਲਾਲ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੂਨ ਦੀਆਂ ਤਪਦੀਆਂ ਲੂਆਂ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਨਿਉਟਿਆਂ ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਸਾਉਣ-ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਠੰਢੇ ਛਰੂਟਿਆਂ ਵਰਗੀ ਨਮੀ ਭਰੀ ਤਾਜ਼ਾ ਹਵਾ ਜਿਹੀ ਛਾਂ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਧੁਪ, ਹੁਸ਼ਤ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਝਲ ਲਈ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਲੋਰੀ ਦਿੱਤੀ:

ਜੋ ਲੋੜੀਏ ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਸੇਈ ਕਾਂਢਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੫੭੮)

ਜੋ ਮਨੁਖ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਲਭਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਸਲ ਸੇਵਕ ਹਨ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੇਵਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਜ਼ਸਮੇ ਸਨ, ਜੋ ਨਾ ਅਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਥਕਦੇ ਸਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਦਾ ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲੂਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਠਿਨ ਕਮਾਈ, ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਅਸੀਂ ‘ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੇਵਕ’ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਦੁਰਕਾਰੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਬਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ।

ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੦੦)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਅਖੀਰ ਤਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਤੇ ਬੇਸਹਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਯਾਦ ਰਖਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਘਟ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣ।

ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੇਵਕ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ:

“ਸੇਵਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਮਾਨ, ਲੋਭ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਹਰੀ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਰੂਪੀ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਖ਼ੀਦਾਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਸਮਗਰੀ ਲਦ ਕੇ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹੈ। ਸੇਵਕ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੋੜ ਤਕ ਨਿਭ ਗਈ ਹੈ; ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਮਾਲਕ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਭੁਖੇ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗਮੀ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਉੱਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਖਿੜੇ-ਮਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਕ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਸੰਵਰ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਨ ਹੈ ਐਸਾ ਸੇਵਕ ਤੇ ਸਫਲ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।”

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ ੨੬)

ਭਾਵ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਜੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਰਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਆਦਰ ਦੀ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕੋ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੫੨)

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ (ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਕਾਰ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੇਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਫਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੂਲਿਆਂ ਤੇ ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੈ। ਹਰ ਦੁਖੀਆ ਬਾਲਕ, ਹਰ ਸਤਿਆ, ਤੰਗ ਆਇਆ ਇਨਸਾਨ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਮਝ ਕੇ ਖਿੜੇ ਮਥੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਬੇਸ਼ਕ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਧਾਰਮਿਕ ਸਸਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਦੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਮਨੁਖਤਾ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਇਨਸਾਨੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ:

ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਪਾਏ ਮਾਨੁ॥ ਗੁਰ ਊਪਰਿ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨੁ॥ (ਪੰਨਾ ੮੬੪)

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ (ਹਰ ਥਾਂ) ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸਦਕੇ ਹੋ।

ਸਿਖੀ-ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉੱਪਰ ਚਲਦਿਆਂ ਆਪ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਨੁਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਗਤ ਹੁਰਾਂ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਪਿੰਗਲਿਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪਾ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਗਲੇ ਬਾਲਕ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ, ਤਪਦਿਕ ਦੇ ਰੋਗ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਜੀਤੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਜੀਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ।

ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੦)

ਨੀਵੇਂ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਹੈ, ਗੁਣ ਹਨ, ਨੀਵਾਂ ਰਹਿਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਜੀ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਹੰਕਾਰ/ਮਾਣ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਚੰਗਿਆਈ ਦੇ ਤਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖੱਦਰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ, ਹਥ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਾਟਾ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਲ, ਕੰਡਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚੇ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਉਹ ਕਿਲ, ਕੰਡਾਂ ਚੁਕ ਕੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਅਹਿੰਸਾ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਸਕਦਾ ਟਾਂਗਿਆਂ ਅਤੇ ਗਡਿਆਂ ਅਗੇ ਜੁਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਝੋਟਿਆਂ, ਬੈਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਤੇ ਦਵਾ ਲਾਉਂਦੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਰਬੀ ਤਰਸ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇੰਞ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲਈ। ਉਹ ਆਪ ਸਵੀਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਇਹ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦੇ ਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ। ਸਾਰੀ ਜਵਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੇਵਾ-ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੈਣ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਜੋ ਬੀਮਾਰਾਂ ਤੇ ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ 'ਚ ਸਨਮੁਖ ਰਖਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ' ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਜਦ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਵਿਚ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਬੇਲੋੜਾ ਕਤਲਾਅ ਕਰ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿਖ ਯਾਤਰੀ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਿਰਦਾ ਰੋ ਉਠਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ' ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੰਡੇਰੀ ਵੜੈਚ ਵਿਖੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗੇ ਤੋਰਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚਾ ਲਗਭਗ ੧ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪੁਜ ਚੁਕਿਆ ਸੀ।